

اصول و مبانی برنامه‌نویسی

مجید شبیری

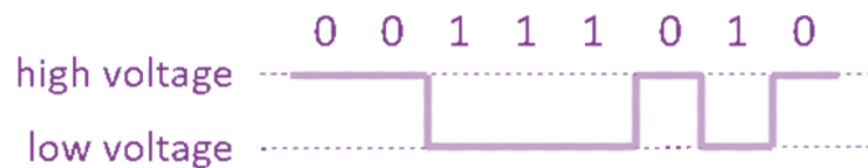
کارشناسی ارشد IT، گرایش شبکه
از دانشگاه صنعتی امیرکبیر

سیستم‌های اعداد و کدینگ اطلاعات

- (۱) سیستم اعداد چیست؟
- (۲) سیستم اعداد دسیمال (Decimal)
- (۳) سیستم اعداد باینری (Binary)
- (۴) سیستم اعداد اکتال (Octal)
- (۵) سیستم اعداد هگز (Hexadecimal)
- (۶) تبدیلات در سیستم اعداد
- (۷) سیستم کد گذاری چیست؟
- (۸) کد اسکی (ASCII)
- (۹) کد ایسکی (ISCI)
- (۱۰) یونیکد (Unicode)
- (۱۱) واحدهای حافظه در کامپیوتر

- کامپیوتر ماشینی است که تنها قادر به تشخیص سیگنال‌های الکتریکی می‌باشد.
- برنامه‌نویس چطور می‌تواند **دستورات** (دستورالعمل) خود را به شکل سیگنال‌های الکتریکی به کامپیوتر انتقال دهد؟!
 - ساده‌ترین سیستم برای تشخیص دستورالعمل‌ها به کمک سیگنال‌های الکتریکی، **سیستم دو حالت on-off** است.
 - **حالت on**: با سطح ولتاژ 1 نمایش داده می‌شود.
 - **حالت off**: با سطح ولتاژ 0 نمایش داده می‌شود (البته نه صفر واقعی بلکه سطح ولتاژ کمتر از 1)
- این سیستم منجر به ابداع یک **سیستم عددی** به نام **سیستم اعداد باینری** (دودویی) شد.

- به تکنیک‌های نمایش اعداد و کار با اعداد، سیستم اعداد گفته می‌شود.
- در سیستم اعداد دودویی، همه داده‌های ورودی و دستورالعمل‌ها به شکل 0,1 به کامپیوتر انتقال داده می‌شود.
- سیستم عددی باینری برای کاربر یک سیستم سطح بالا (بالا تر از سیگنال) محسوب می‌شود.
- ولی همچنان کار کردن با 0,1 برای برنامه‌نویس ساده نبوده و محاسبات و تبدیلات متعدد باینری برای کاربر، زمانبر است.
- بنابراین، برای راحتی بیشتر برنامه‌نویسان، سیستم‌های عددی دیگری نیز ابداع شد.

○ سیستم اعداد **باینری** (مبنای ۲)

○ سیستم اعداد **اکتال** (مبنای ۸)

○ سیستم اعداد **دسیمال** (مبنای ۱۰)

○ سیستم اعداد **هگزا دسیمال** (مبنای ۱۶)

■ پیاده‌سازی سیستم‌های عددی غیر باینری، نیاز به **سطوح ولتاژ بیشتر** داشته و برای حفظ سادگی، فقط سیستم باینری در کامپیوتر پیاده‌سازی شده است.

■ سیستم باینری، امروزه به عنوان سیستم اعداد اصلی کامپیوترها مورد استفاده قرار گرفته و داده‌های نمایش داده شده در سیستم‌های عددی غیر باینری نیز در زمان کامپایل به سیستم باینری (0,1) ترجمه می‌شوند.

- سیستم اعداد دسیمال، بر مبنای ۱۰ بوده و شامل ارقام ۰ تا ۹ می‌باشد و هر مقداری را می‌توان با ترکیبی از ارقام ۰ تا ۹ نمایش داد.
- این سیستم عددی، یک سیستم positional value است. یعنی ارزش هر رقم، بستگی به موقعیت قرارگیری آن رقم دارد.

10^5	10^4	10^3	10^2	10^1	10^0

■ مثال

734 : value of 7 : 700 یا 7×100 یا 7×10^2

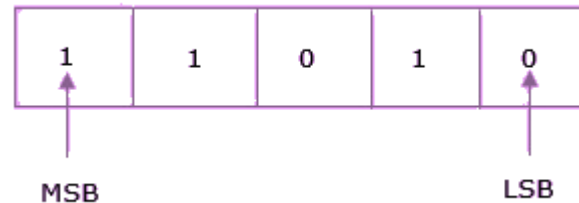
971 : value of 7 : 70 یا 7×10 یا 7×10^1

207 : value of 7 : 7 یا 7×1 یا 7×10^0

- سیستم اعداد باینری، بر مبنای ۲ بوده و شامل ارقام 0 و 1 می باشد و هر مقداری را می توان با ترکیبی از ارقام 0 و 1 نمایش داد.
- به هر رقم باینری یک بیت (bit) گفته می شود.

LSB – Least Significant Bit : سمت راست ترین رقم – بیت با کمترین ارزش عددی

MSB – Most Significant Bit : سمت چپ ترین رقم – بیت با بیشترین ارزش عددی

■ این سیستم عددی، یک سیستم positional value است. یعنی ارزش هر رقم، بستگی به موقعیت قرارگیری آن رقم دارد.

2^5	2^4	2^3	2^2	2^1	2^0

■ معادل دسیمال یک عدد باینری عبارت است از مجموع حاصل ضرب هر رقم در ارزش موقعیتی آن رقم.

■ مثال

$$\begin{aligned}11010_2 &= 1 \times 2^4 + 1 \times 2^3 + 0 \times 2^2 + 1 \times 2^1 + 0 \times 2^0 \\&= 16 + 8 + 0 + 2 + 0 \\&= 26_{10}\end{aligned}$$

- سیستم اعداد اکتال، بر مبنای ۸ بوده و شامل ارقام ۰ تا ۷ می باشد و هر مقداری را می توان با ترکیبی از ارقام ۰ تا ۷ نمایش داد.
- این سیستم عددی نیز یک سیستم positional value است. یعنی ارزش هر رقم، بستگی به موقعیت قرارگیری آن رقم دارد.

8^5	8^4	8^3	8^2	8^1	8^0

$$\begin{aligned}
 726_8 &= 7 \times 8^2 + 2 \times 8^1 + 6 \times 8^0 \\
 &= 448 + 16 + 6 \\
 &= 470_{10}
 \end{aligned}$$

■ مثال

■ سیستم اعداد هگز، بر مبنای ۱۶ بوده و شامل ارقام 0 تا 9 و حروف A تا F (معادل 10 تا 15) می باشد.

■ این سیستم عددی نیز یک سیستم positional value است. یعنی ارزش هر رقم، بستگی به موقعیت قرارگیری آن رقم دارد.

16^5	16^4	16^3	16^2	16^1	16^0

$$27FB_{16} = 2 \times 16^3 + 7 \times 16^2 + 15 \times 16^1 + 11 \times 16^0$$

$$= 8192 + 1792 + 240 + 11$$

$$= 10235_{10}$$

■ مثال

■ برای **تبدیل مقادیر** در هر کدام از سیستم‌های عددی باینری، اکتال و هگز به **دسیمال** کافی است حاصل ضرب ارقام آن در ارزش مکانی‌شان را با هم جمع کنیم تا به معدل دسیمال آن برسیم.

■ مثال

2^5	2^4	2^3	2^2	2^1	2^0

$$\begin{aligned} 11010_2 &= 1 \times 2^4 + 1 \times 2^3 + 0 \times 2^2 + 1 \times 2^1 + 0 \times 2^0 \\ &= 16 + 8 + 0 + 2 + 0 \\ &= 26_{10} \end{aligned}$$

8^5	8^4	8^3	8^2	8^1	8^0

$$\begin{aligned} 726_8 &= 7 \times 8^2 + 2 \times 8^1 + 6 \times 8^0 \\ &= 448 + 16 + 6 \\ &= 470_{10} \end{aligned}$$

16^5	16^4	16^3	16^2	16^1	16^0

$$\begin{aligned} 27FB_{16} &= 2 \times 16^3 + 7 \times 16^2 + 15 \times 16^1 + 11 \times 16^0 \\ &= 8192 + 1792 + 240 + 11 \\ &= 10235_{10} \end{aligned}$$

تبدیل دسیمال به باینری

- برای تبدیل دسیمال به باینری، تقسیمات متوالی بر ۲ همراه با ثبت و نگهداری باقیمانده‌ها انجام می‌شود تا وقتی که به خارج قسمت صفر برسیم.
- سپس آخرین باقیمانده را در LSB و به همین ترتیب ادامه می‌دهیم و اولین باقیمانده نیز در MSB قرار می‌گیرد.

		Remainder	MSB ↑ LSB
2	43		
2	21	1	
2	10	1	
2	5	0	
2	2	1	
2	1	0	
	0	1	

$$43_{10} = 101011_2$$

■ مثال

تبدیل دسیمال به اکتال

- برای تبدیل دسیمال به اکتال، تقسیمات متوالی بر ۸ همراه با ثبت و نگهداری باقیمانده‌ها انجام می‌شود تا وقتی که به خارج قسمت صفر برسیم.
- سپس آخرین باقیمانده را در LSB و به همین ترتیب ادامه می‌دهیم و اولین باقیمانده نیز در MSB قرار می‌گیرد.

■ مثال

$$473_{10} = 731_8$$

Remainder		
8	473	
8	59	1
8	7	3
	0	7

MSD
 ↑
 LSD

تبدیل دسیمال به هگز

- برای تبدیل دسیمال به اکتال، تقسیمات متوالی بر ۱۶ همراه با ثبت و نگهداری باقیمانده‌ها انجام می‌شود تا وقتی که به خارج قسمت صفر برسیم.
- سپس آخرین باقیمانده را در LSB و به همین ترتیب ادامه می‌دهیم و اولین باقیمانده نیز در MSB قرار می‌گیرد.

■ مثال

$$423_{10} = 1A7_{16}$$

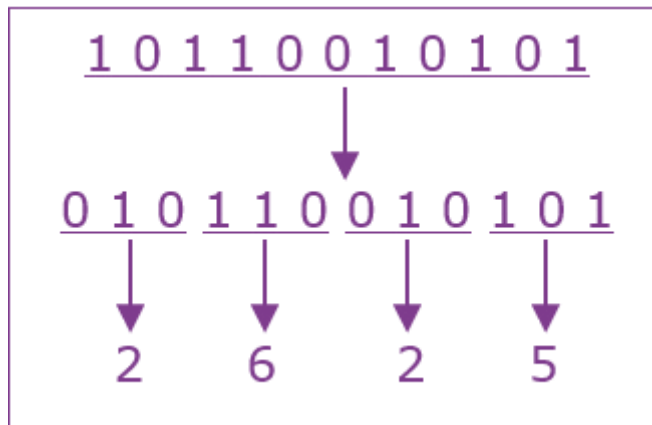
		Remainder
16	423	
16	26	7
16	1	A
	0	1

تبدیل باینری به اکتال

- برای تبدیل باینری به اکتال، از LSB شروع می کنیم و ارقام عدد را به صورت ۳ رقمی جدا می کنیم.
- اگر گروه آخر تعداد ارقامش کمتر از ۳ بود صفر قرار می دهیم. سپس به جای هر گروه، معادل اکتال آن را می نویسیم.

■ مثال

$$1011001010_{12} = 2625_8$$

تبدیل اکتال به باینری

■ برای تبدیل اکتال به باینری، به جای هر رقم اکتال، معادل باینری آنرا به صورت ۳ رقمی می‌نویسیم.

Octal Digit	0	1	2	3	4	5	6	7
Binary Equivalent	000	001	010	011	100	101	110	111

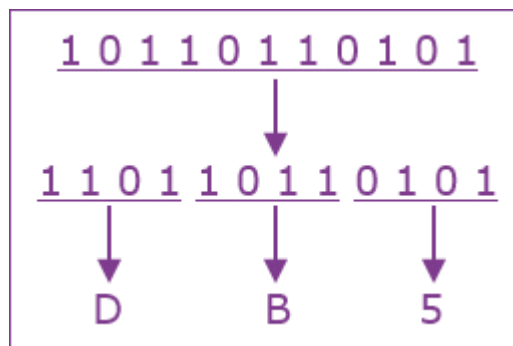
$$54673_8 = 101100110111011_2$$

■ مثال

تبدیل باینری به هگز

- برای تبدیل باینری به هگز، از LSB شروع می کنیم و ارقام عدد را به صورت ۴ رقمی جدا می کنیم.
- اگر گروه آخر تعداد ارقامش کمتر از ۴ بود صفر قرار می دهیم. سپس به جای هر گروه، معادل هگز آن را می نویسیم.

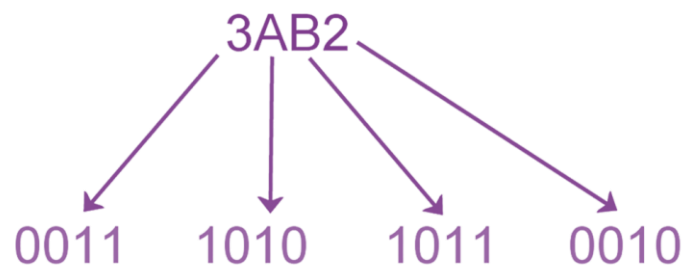
■ مثال

$$10110110101_2 = \text{DB51}_{16}$$

تبدیل هگز به باینری

■ برای تبدیل هگز به باینری، به جای هر رقم هگز، معادل باینری آنرا به صورت ۴ رقمی می نویسیم.

$$3AB2_{16} = 11101010110010_2$$

■ مثال

HEXADECIMAL	DECIMAL	OCTAL	BINARY
0	0	0	0000
1	1	1	0001
2	2	2	0010
3	3	3	0011
4	4	4	0100
5	5	5	0101
6	6	6	0110
7	7	7	0111
8	8	10	1000
9	9	11	1001
A	10	12	1010
B	11	13	1011
C	12	14	1100
D	13	15	1101
E	14	16	1110
F	15	17	1111

- به مجموعه کاراکترهای عددی و غیر عددی مورد استفاده در کامپیوتر، کدهای alphanumeric گفته می‌شود.
- حروف الفبا
- عملگرهای ریاضی
- علائم نگارشی
- علائم و نشانه‌گذاری‌های خاص
- کامپیوتر باید بتواند همه این مقادیر را تشخیص دهد.
- هرچند کامپیوتر فقط قادر به تشخیص 0,1 است ولی اعداد دیگر نیز به کمک تبدیلات سیستم‌های عددی، قابل تبدیل به 0,1 هستند.
- همچنین برای کاراکترهای غیر عددی نیز می‌توان برای هر کاراکتر، یک معادل عددی در نظر گرفت.
- به تکنیک معادل‌سازی کاراکترها با یک مقدار عددی، سیستم کدگذاری اطلاعات (coding) گفته می‌شود.

American Standard Code for Information Interchange (ASCII)

■ سیستم کد ASCII پر کاربردترین سیستم کدینگ اطلاعات است.

■ کد اسکی یک کد ۷ بیتی است که دارای ۱۲۸ کد می باشد.

- 26 upper case letters (A-Z)
- 26 lower case letters (a-z)
- 10 digits (اعداد ۰ تا ۹)
- 7 punctuation marks (علائم نگارشی)
- 20 to 40 special characters (علائم خاص)

ASCII Code - Character to Binary

0 0011 0000	I 0100 1001	b 0110 0010	v 0111 0110
1 0011 0001	J 0100 1010	c 0110 0011	w 0111 0111
2 0011 0010	K 0100 1011	d 0110 0100	x 0111 1000
3 0011 0011	L 0100 1100	e 0110 0101	y 0111 1001
4 0011 0100	M 0100 1101	f 0110 0110	z 0111 1010
5 0011 0101	N 0100 1110	g 0110 0110	
6 0011 0110	O 0100 1111	h 0110 1000	: 0011 1010
7 0011 0110	P 0101 0000	i 0110 1001	; 0011 1011
8 0011 1000	Q 0101 0001	j 0110 1010	? 0011 1111
9 0011 1001	R 0101 0010	k 0110 1011	· 0010 1110
	S 0101 0011	l 0110 1100	‘ 0010 1111
	T 0101 0100	m 0110 1101	! 0010 0001
A 0100 0001	U 0101 0101	n 0110 1110	’ 0010 1100
B 0100 0010	V 0101 0110	o 0110 1111	” 0010 0010
C 0100 0011	W 0101 0111	p 0111 0000	(0010 1000
D 0100 0100	X 0101 1000	q 0111 0001	) 0010 1001
E 0100 0101	Y 0101 1001	r 0111 0010	space 0010 0000
F 0100 0110	Z 0101 1010	s 0111 0011	
G 0100 0111		t 0111 0100	
H 0100 1000	a 0110 0001	u 0111 0101	

Indian Script Code for Information Interchange (ISCII)

■ سیستم کدینگ ISCII برای پشتیبانی زبان‌های هندی روی کامپیوتر توسعه داده شد.

- Devanagari
- Tamil
- Bangla
- Gujarati
- Gurmukhi
- Tamil
- Telugu

- یونیکد یک سیستم کدینگ بین‌المللی است که برای پشتیبانی زبان‌های مختلف طراحی شده است.
- قبلاً برای هر زبان، از یک سیستم کدینگ جداگانه استفاده می‌شد که موجب بروز تصادم و ناسازگاری می‌شد.
- یونیکد، بدون توجه به زبان یا پلتفرم و برنامه، برای هر کاراکتر یا سمبول یک مقدار عددی منحصر بفرد در نظر گرفته است.
- یونیکد تا حد زیادی مشابه ASCII است. با این تفاوت که اسکی فقط برای زبان انگلیسی بود ولی یونیکد، تمام زبان‌ها را پشتیبانی می‌کند.

■ کوچکترین واحد اندازه گیری حافظه در کامپیوتر، بیت (bit) است.

■ جدول تبدیل واحدهای حافظه

1 byte (B)	=	8 bits
1 Kilobytes (KB)	=	1024 bytes
1 Megabyte (MB)	=	1024 KB
1 Gigabyte (GB)	=	1024 MB
1 Terabyte (TB)	=	1024 GB
1 Petabyte (PB)	=	1024 TB
1 Exabyte (EB)	=	1024 PB
1 Zettabyte	=	1024 EB
1 Yottabyte (YB)	=	1024 ZB

اصول و مبانی برنامه نویسی

مجید شبیری

کارشناسی ارشد IT، گرایش شبکه
از دانشگاه صنعتی امیرکبیر

